

Živan FILIPPI

UDK: 821.163.42.09

Stručni rad

Professional paper

Primljeno: 27. ožujka 2015.

JASNA ŠEGEDIN: ZDRAVAMARIJA JEDNE GRMUŠE

SAŽETAK

Autor analizira ovu prvu knjigu objavljenu u biblioteci Žilković Gradske knjižnice Korčula metodom tzv. *close reading*, odnosno vrjednuje pjesme Jasne Šegedin iz ove zbirke na temelju utiska koje na njega ostavljaju riječi pojedinih stihova. Uočava njihovu uronjenost u zemljopisni lokalitet Žrnova i šire otoka Korčule. Posebno ističe njihovu dijalektalnu formu koja pojačava snagu poetskog izričaja. Govori o raznim manifestacijama otočkog života, osobito u vrijeme oskudice u prošlosti, te kako se one odražavaju na senzibilnost pjesnikinje, koja ih pretvara u istinski književni oblik. Dalje povezuje tradicionalna vjerovanja i običaje sa stihovima ove talentirane pjesnikinje i pokazuje kako ona služe kao prefiguracije za uspjele stihove i pjesničke slike. Pritom osobito ukazuje na antropološku pozadinu pojedinih pjesama. Ističe, na primjerima nekih kraćih pjesama, kako jedna ovako senzibilna i senzitivna pjesnička priroda nije mogla ostati ravnodušnom prema ekološkoj devastaciji u postindustrijskom dobu.

Uzimajući u obzir originalnost njezina pjesničkog talenta i njezino životno iskustvo odrastanja u tom dramatičnom ambijentu, autor članka zaključuje da je Jasna Šegedin uspjela sublimirati te datosti u ponajbolje hrvatsko pismo.

KLJUČNE RIJEČI: *grmuša, vitar, dvor, murva, glad, otac, sjene, noć, bor, vrijeme, daž (kiša), sreća, san*

Ovo je prva knjiga u našoj biblioteci Žilković koju je osmislio i za koju je pronašao inicijalna financijska sredstva profesor Goran Kalogjera s Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Kao vrstan poznavalac književnosti na svome rodnome otoku Korčuli, postavio je i visoke standarde za naslove koji će se objavljivati u našoj biblioteci. Tako je za autoricu ove zbirke

poezije, Jasnu Šegedin, u svojoj knjizi *Korčula koje više nema* (Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2005.) napisao:

„Njena pjesnička osobnost izuzetan je primjer izvornog, originalnog stihovlja, prepunog boja, mirisa i zvukova, ispjevanog u većini slučajeva u lokalnom jezičnom izričaju Žrnova. Rijedak primjer uspješnog odgovora na pitanje zašto pišem poeziju ili njenim riječima *zašto nižen riči* Jasna Šegedin iskazat će toliko iskreno, nepatvoreno, domaće, stihovima: *To je slično gladu što te pjatu lati, oli žednom stanju što pita za žmul*. Ovim stihovima ona izravno, ispovjedno iskazuje svoju glad i žeđ za mukotrpnim poslom tkanja riječi u stihu, što čini na najbolji način, definirajući svoje pjesničko pismo kao zbirku manjih ili duljih pjesničkih medaljona, od kojih je svaki unikatan. Rijetko će koja pjesma Jasne Šegedin ostaviti čitatelja indiferentnim. Njen dojmljiv, originalni, narativno kazljiv stih plijeni brojnim sitnim detaljima, pomnim odabirom riječi lokalnim vokabularom, smislom za porugu, ironijom, emotivnošću.“

Ovaj poduži citat bio je potreban da naglasimo kako smo htjeli da ova prva knjiga u našoj biblioteci, *Zdravamarija jedne grmuše*, bude pravi izraz našega podneblja i u najboljoj tradiciji dosadašnje korčulanske književne riječi. Ovo je ujedno i prva zbirka Jasne Šegedin, koja je svoj veliki pjesnički talent često zatomljivala u solipsizmu svoje bujne mašte. Sjećam se koliko sam je morao nagovarati da ponudim rukovet njenih pjesama za objavljivanje u časopisu *Mogućnosti* prije više godina, te kako me je glavni urednik oduševljeno zapitao: „Pa gdje si dosad bio s ovom talentiranom pjesnikinjom Šegedinova Žrnova i njegova prezimena?“ Nakon što ih je objavila u *Mogućnostima*, Jasna Šegedin svoje je pjesme tiskala i u ovim hrvatskim časopisima: *Naše more*, *Školske novine*, *Rival*, *Godišnjak grada Korčule* i drugima.

Pjesme Jasne Šegedin toliko su uronjene u njezin otočki ambijent da su neminovno morale zahvatiti jedan od njegovih najdojmljivijih prirodnih fenomena, a to je vjetar. U dvije pjesme na početku zbirke (*Prva bura*, *Šiloko*) poigrava se s ta dva najčešća korčulanska vjetra kao što se oni poigravaju s Korčulom i njenim stanovnicima. Dok bura svojom snagom i hladnoćom opusti i opustoši ulice i kuće, barke i kamenje, a ljudima zaprijeti da moraju „obruce“ (marame) svezati, prije nego što sama „padne“, dotle šiloko podiže morske valove i stoljećima razara morske hridi („mrkente“) koje im ipak odolijevaju svojim „kamenim srcem“, prije nego što val što ga je podiglo šiloko sam „pukne“. Kao da njezin otok odolijeva, svojim dugim trajanjem, da se poslužimo sintagmom najvećeg povjesničara Mediterana, Fernanda Braudela, svim prirodnim prijetnjama.

Ali odmah, u tri sljedeće pjesme (*Jematva*, *U lozju na izmaku zime*, *Miris zemlje*), pjesnikinja prepoznaje blagodarne darove (u dobrim stvarima

nema tautologije) prirode kada govori o „Fešti sladora / začetoga u utrobi krečaka, / sunca i dažaja.“ Sunce i kiša („daž“), neizbježan prirodni strukturalni par, oplodili su čokote i iznjedrili slatke grozdove koje „vojska radničkih, slipjavih ruka“ navečer izlijeva u „badanj“ (velika bačva) i pretvara u mast, dragocjenu tekućinu koja znači život do sljedeće berbe grožđa. Zemlja hraniteljica nije samo izvor života već i njegov ures: „Udahnen / zemljine dubine / i znan / zašto cviče lipo vonja.“ Miris cvijeća daje smisao ljudskome radu i trudu.

Dnevna himna životu brzo se pretvara u noćnu moru kada ćuk svojim apokaliptičnim zvukom plaši ustreptala ljudska srca koja brzo obuzima metafizički strah od smrti: „Zalebaće mi / prepeličje srce / i zastudi u njemu / strah.“ Jedini spas je prizivanje dana, koji će, kao drugi pol ljudske egzistencije, ponovo donijeti radost: „O, dane, / rasčaraj mi odrinu. / Popij jon rosu. / Neka mi bude hlad, a ne strah.“ (*Noć, sva od ćuka*).

Ambivalentni osjećaj koji u djetetu stvara ubijeni, još neumiveni zec što će porodici donijeti nužnu hranu, ali i dječje srce ispuniti žalošću zbog nestanka živoga bića, snažno je izražen kratkim, sabitim stihovima u pjesmi *Otac je doni zeca niz rame*: „Kao dite / steprv iz matere, / još neumiveno. / Ispružen / kako ni nikad bi, / kad je u trku / čini tilo u balotu / meku i toplu / što se je rotulala niz meje.“ Sličan se osjećaj istovremene radosti i tuge prelijeva u pjesmu *Žalost od radosti*: „Ubit ćemo škopca – / reka nan je otac, / bokun sriće iz oči / izli je u naše, / jer jist ćemo mesa. / ...i plakat iznutra / živinu pitomu, / što mi je do jučer / kupus kra iz njidrih / i liza mi ruke / s toplon, mokrom čunkon.“ Otočko dijete otkriva surovu životnu istinu svuda oko sebe i raste i razvija se u neprestanim proturječnim osjećajima *žalosti* i *radosti*. Ili, kako bi rekao Jacques Derrida, nadahnut Edmundom Husserlom, svaki pojam krije u sebi svoju suprotnost.

Petar Šegedin, veliki hrvatski književnik i ponajbolji pisac hrvatskoga modernog romana, koji je ponikao u istom ambijentu kao i Jasna Šegedin, i to u zajedničkoj im Postrani, naziva gore opisane ambivalentne osjećaje pjesnikinje, čiju zbirku danas promoviramo, oksimoronom „gorka ljepota“. Autentičnu Jasinu prisutnost u otočkom solipsizmu, ali i u iskustvenom raju, on ovako opisuje:

„Ali Jasna Šegedin je autentičan talenat koji se rodio i izrastao u živom podneblju njenog rodnog Žrnova. Čitajući je salijeta nas često misao kao da se ona sama i boji bilo kakvog utjecaja van tog svog rodnog ambijenta. Ona diše, čuje, vidi, osjeća, jednom riječi, živi tu svoju sredinu. Njen talenat se hrani tom takvom svojom prisutnošću, pa i njena duhovna poetska sublimacija nadahnut je od te 'specifične hrane', koju u njoj bude autentična poetska doživljavanja: onâ što ih bude opće ljudske vrijednosti, ali koje su, u ovom slučaju, impregnirane posebnim dahom žrnovskog

karaktera. Dahom, koji ne zna za posvećene poetike, želeći ukazati na 'gorku i samorodnu grubost žrnovske istine'.“ (*Zdravamarija jedne grmuše*, Pogovor)

Govoreći o poetskoj formi Jasninih pjesama, Šegedin kaže:

„U izražajnom procesu ona zna da kreirana cjelina nikad nije puna i u pravom smislu zrelo oblikovana ako nije smisaono poentirana: nizanje njenih poetskih spoznavanja uvijek se smisaono zatvara posljednjim stihovima. To pjesmi omogućuje uzlet u živu umjetničku katarzu.“ (Ibid.)

Sve bogatstvo opojnosti mirisa kojima je impregniran njezin mikrosvijet, odnosno postranski lokalitet, Jasna Šegedin izražava nizanjem naziva jestivih plodova koji su se znali skupljati u torbi njezina oca, ali su tu i ostavili svoje tragove tako da je „bursa za priko ramena“, što je i naslov jedne njezine pjesme, podsjeća na umrlog oca. Poanta o kojoj govori Petar Šegedin, izražava se dvjema riječima na kraju pjesme: „Bursa, / hraniteljica.“ Otac obitelji, kao roditelj/stvoritelj/hranitelj uskrsava u djevojačkom sjećanju kao vječna prisutnost i životna radost.

Citirat ćemo u cjelini jednu Jasninu pjesmu iz djela *Puti*. To je pjesma *Sin i otac, otac i sin...*, koja zorno zaziva zbijeni smisao pjesnikinjine zbilje:

Uprti čovik
oca na rame.
Vriću od kosti,
Zagazi pute
di samo zmije
i sokolići
zakone kroju.

Magla i suton.

Stani!
Ne moraš daje,
zahripju kosti.
Do tun san i ja
môga bī dònī.

Pjesma neodoljivo podsjeća na antropološku strukturu *Ubojstvo božanskog kralja*, koja govori o nemoćnom kralju što ga njegov nasljednik ubija da bi prije njegove neminovne smrti upio sve njegove osobine i ritualno ga pokopao u njegova „vječna lovišta.“ Međutim, pjesma je i mnogo više. Pjesnikinja je ovu arhetipsku sliku natopila zlokobnom lokalnom atmosferom (*Magla i suton*) i svojim tipičnim crnim humorom što

prati put mladića s ocem na ramenu, osvijetlila vječnu čovjekovu putanju prema smrti, ali i vitalnost koja ga na tom putu prati i potiče da uvijek ustraje u svojoj životnoj prisutnosti.

Jasnine pjesme, pored univerzalnih istina, ispunjene su i žrnovskim i korčulanskim tradicijama i vjerovanjima koja snažno dočaravaju nekadašnji način života i problematiziraju doživljaje iz djetinjstva. Pjesma *Tenci* iz istoga dijela ove zanimljive, zabavne ali i zahtjevne zbirke, govori o unuci što skutrena pored ognjišta nevoljko sluša zastrašujuće priče o *tencima* dok je baka istovremeno nuka da pije kozje mlijeko. *Tenci* ili *tenjci* u korčulanskom tradicionalnom folkloru su 'gospodari macića', a *macići* su 'mali patuljci u crvenim kopicama koji se spuštaju kroz dimnjak u kuću i krađu prikle', ali i 'duše nekrštene djece koja se povampire pa obnoć obilaze kuće i znaju ogrepsti kao mačka' (S. Castrapelli). *Tenjci* se ne ukazuju na danjoj svjetlosti nego se kriju po pećinama, a *macići* ih dvore, poslužuju i izvršavaju njihove zapovijedi. Znatiželjna unuka zatomljuje svoj strah od strašnih noćnih bića koja zamišlja kako se skrivaju po brojnim žrnovskim pećinama. Slična je i pjesma *U fumaru – tenci i macići* u kojoj se dječji strah prevladava „didinim pripovistima“ i „marunima“ (kestenima) što se „rasprskavaju pod pepelom“. Tako se i u pjesmama Emily Dickinson egzistencijalni strah od tame prevladava vlastitom maštom.

Jedna ovako senzibilna i senzitivna pjesnička priroda nije mogla ostati ravnodušna prema ekološkoj devastaciji u postindustrijskom dobu. Pjesma *Na pijaci sv. Roka* govori kako su odjednom posjekli stoljetni *koštil* koji je krasio mali trg pred crkvom i pravio hlad starim stanovnicima sela, što je ostavilo i emocionalnu prazninu u njihovim srcima.

Crikva je gola.
Srce je golo.
Oku je zimno.
A nima hlada.
Više mu nima.

Ljubav prema prirodi dalje se nastavlja u pjesmi *Suton u vali* u kojoj stoljetni borovi pružaju pjesnikinji utjehu pred nepoznatim dubinama uvale i neugodnim tamnim sutonima. Priroda samim svojim trajanjem budi optimizam u pjesnikinjinjinoj duši: „borovi me pogledaju / očima / od sto godišća unaprid. / Njihovo zavazda / moje je sutra.“

U dijelu zbirke pod nazivom *Više ne zvoni na daž* nalazi se istoimena pjesma koja govori o vječnoj korčulanskoj opsesiji, nedostatku vode. Sada kada je napokon voda došla na otok, stubokom se okrenuo odnos prema njoj. Dok je prije svaka njezina kap bila zlata vrijedna, sada ljudi uživaju u

opranim dvorištima i punim cisternama. Više ni žaba na zidu ne znači sreću kao što je nekad bila simbol vode u mnogim sredinama i društvima (vidi roman Saula Bellowa, *Henderson, kralj kiše*), a kamena figura žabe nalazi se i na zapadnom stepeništu, ulazu u grad Korčulu, kao poželjan simbol u vječno žednom gradu. Pjesma *San o vodi* nastavlja tu žrnovsku i korčulansku vodenu sagu:

Na sunčanoj strani od dvóra
drima stari pucal.
Zgrčen,
Iz praznoga trbuha
rađa crkvinu.
Ruzina
kapa niz stinu
i kvasi
suhi mu obraz.

Sva tragika nekadašnjeg života na otoku opisana je impresivnim slojevitim i snažnim slikama u pjesmi *Zdravamarija jedne grmuše* u istoimenom dijelu zbirke po kojoj je i cijela knjiga dobila ime. Gladni težaci nose samo najmanju djecu sa sobom u *bašćinu* (na posjed) „jer je mat nosila sisu / sa sobom“, vršeći trostruku funkciju: radnice u polju, čuvarice i hraniteljice nejačadi, dok su stariji brat i sestra, *hodujci*, koji su tek prohodali i koji će poći u polje tek kad budu mogli raditi, čekali cijeli dan kod kuće da ih roditelji dođu nahraniti. „A do matere / suncu je još cili dan hoda.“ Jedina moguća večera bila im je ptica grmuša (gladna kao i oni) ulovljena *pod pločicu*. „Držali su je u ruci / kako hostiju. / Operušali. / Oprali. / Posolili. / Stavili u škatulu od patine / I – izili.“ Tako je „Trbuh mirovā / do Zdravamarije, / matere / i pogače.“ Slika grmuše koju drže u ruci *kao hostiju*, nešto što je najsvetije, tj. Isusovo tijelo, koje se također ritualno jede, postaje eliotovski objektivni korelativ da se izraze emocije djeteta koje proživljava nemilosrdnu borbu za preživljavanje.

Preposljednji dio *Uz mene korača vrime*, koji započinje istoimenom pjesmom, na vrlo dojmljiv način govori o neumitnom kraju vremena, odnosno o smrti voljenih osoba. Pjesnikinja ne može personalizirati vrijeme i tako ga ukrotiti jer mu ne može pronaći ni oblik, ni boju, ni glas. Poevska crna atmosfera natapa pjesme *Kad mat umre* i *Zašto*. Ono što je Poeu značio gavran u pjesmi *Never more*, to je za Jasnu Šegedin njezina legendarna grmuša koja joj zamjenjuje voljenu osobu koje više nema:

ZAŠTO

ona ptica
stalno dohodi
na granu
od našega bora
ni mi se javila
a ja san sigurna
da si ono ti
ma nisan nikad vidila
modro perje
možebit ti je
ukrala oči
kad bi ti
moga znat
kako je to
gledat veliku grmušu
i mislit na tebe
mislit je strašnije
od života
a ona svaki dan
dohodi
reci da si to ti
ako nisi
desperat ću se

Ova pesimistična strana opće ljudske egzistencije, ali i osobnih pjesnikinjinih iskustava, koja ona izražava metaforom grmuše što je *ukrala oči* nestaloj voljenoj osobi i neodoljivo je na nju podsjeća, prevladava se u zadnjem dijelu knjige pod nazivom *Zašto nižen riči* u pjesmama koje govore o ponovnom rođenju i svrsi pisanja. Prva pjesma *Mojoj Marini* prava je himna novom životu koju Jasna Šegedin izražava njoj tipičnom slikom – bljeskom: „Srića se uvukla / ispod malog krtura (pokrivača).“ Pjesme *Želja* i *Srića* ispunjene su sretnim mislima kada se pjesnikinja poistovjećuje s prirodom u vidu mekog oblaka, toplog vjetra i pahuljastog galeba i leti prema suncu, kao vječnom pjesničkom snu o sretnom životu. Posebno je dojmljiva slika iz pjesme *Srića* kojom pjesnikinja nesebično dijeli radost svim ljudima na svijetu:

Ako
zlatni prah s latica
stavim na jagodice
bit ću urešena
za sve preostale godine
i štedljivo ću dilit
zrnce
po
zrnce
da bude za svakoga
bit ću
vlasnik radosti...

Posljednja pjesma u ovom dijelu, i u cijeloj zbirci, *Zašto nižen riči* puna je originalnih usporedbi kojima pjesnikinja opravdava svoj umjetnički *métier*, ali koji nije svrha samome sebi već joj i pomaže da prevlada opću egzistencijalnu tjeskobu iz pojedinih prethodnih pjesama. Ona: „dariva karti / svoje tuge česte / i smihe“, a njezino pisanje slično je hrani gladnome, punoj čaši žednome, toplini kad ti je hladno, hladu kad ti je vruće, ili kao kad svlačiš tijesne cipele, te kad po noći uspješno preskačeš stepenice. Vrhunac opravdanja za pjesmu je slika dúge s kojom se i sama pjesma uspoređuje u svojoj višeznačnosti i ljepoti:

Oli kad se nebo rasćara po dažju,
svaki kolur dúge
jedna mi je misal,
a sve one skupa
dúgu-pismu stvore.

Pjesnikinjine misli, poput dúginih raznobojnih zraka, stvaraju umjetničko djelo, odnosno novi život.

Možda bi najbolji kompliment Jasni Šegedin bio ako kažemo da se ona, svojim fenomenološkim „fotkama“ i iskustvenim iskrama, koje je oblikovala u zbirci *Zdravamarija jedne grmuše*, ali i u drugim svojim pjesmama, najviše približava korčulanskom klasiku, ali i jednom od najboljih suvremenih hrvatskih pjesnika, ako ne i najboljem, Velolučaninu Danijelu Dragojeviću. Ako je ova moja usporedba točna, to bi značilo da je Jasna Šegedin zemljopisno okruženje svoje Postrane i Žrnova, kao i svoje životno iskustvo odrastanja u tom dramatičnom ambijentu, sublimirala u ponajbolje hrvatsko pismo.

LITERATURA

- Filippi, Živan. 1985. *Sedam antropoloških struktura u suvremenoj književnosti*. Zagreb: August Cesarec.
- Filippi, Živan. 2001. *Korčulanske tradicije i običaji*, Godišnjak grada Korčule, br. 6. Korčula: Gradski muzej.
- Frazer, James. 1980. *The Golden Bough, Part IV, Vol. I, Adonis, Attis, Osiris*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Horden, Peregrine and Purcell, Nicholas. 2000. *The Corrupting Sea, A Study of Mediterranean History*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Kalogjera, Goran. 2005. *Korčula koje više nema*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.